Vol 5 Issue 2 March 2015

ISSN No : 2230-7850

International Multidisciplinary
Research Journal

Indian Streams Research Journal

Executive Editor
Ashok Yakkaldevi

Editor-in-Chief
H.N.Jagtap

Welcome to ISRJ

RNI MAHMUL/2011/38595 **ISSN No.2230-7850**

Indian Streams Research Journal is a multidisciplinary research journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the editorial board.Readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

International Advisory Board

Flávio de São Pedro Filho
Federal University of Rondonia, Brazil

Kamani Perera
Regional Center For Strategic Studies, Sri Lanka

Janaki Sinnasamy
Librarian, University of Malaya

Romona Mihaila
Spiru Haret University, Romania

Delia Serbescu
Spiru Haret University, Bucharest, Romania

Anurag Misra
DBS College, Kanpur

Titus PopPhD, Partium Christian University, Oradea,Romania

Mohammad Hailat
Dept. of Mathematical Sciences, University of South Carolina Aiken

Abdullah Sabbagh
Engineering Studies, Sydney

Ecaterina Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest

Loredana Bosca
Spiru Haret University, Romania

Fabricio Moraes de Almeida
Federal University of Rondonia, Brazil

George - Calin SERITAN
Faculty of Philosophy and Socio-Political Sciences Al. I. Cuza University, Iasi

Hasan Baktir
English Language and Literature Department, Kayseri

Ghayoor Abbas Chotana
Dept of Chemistry, Lahore University of Management Sciences[PK]

Anna Maria Constantinovici
AL. I. Cuza University, Romania

Ilie Pintea,
Spiru Haret University, Romania

Xiaohua Yang
PhD, USA

......More

Editorial Board

Pratap Vyamktrao Naikwade
ASP College Devrukh,Ratnagiri,MS India

R. R. Patil
Head Geology Department Solapur University,Solapur

Rama Bhosale
Prin. and Jt. Director Higher Education, Panvel

Salve R. N.
Department of Sociology, Shivaji University,Kolhapur

Govind P. Shinde
Bharati Vidyapeeth School of Distance Education Center, Navi Mumbai

Chakane Sanjay Dnyaneshwar
Arts, Science & Commerce College, Indapur, Pune

Awadhesh Kumar Shirotriya
Secretary,Play India Play,Meerut(U.P.)

Iresh Swami
Ex - VC. Solapur University, Solapur

N.S. Dhaygude
Ex. Prin. Dayanand College, Solapur

Narendra Kadu
Jt. Director Higher Education, Pune

K. M. Bhandarkar
Praful Patel College of Education, Gondia

Sonal Singh
Vikram University, Ujjain

G. P. Patankar
S. D. M. Degree College, Honavar, Karnataka

Maj. S. Bakhtiar Choudhary
Director,Hyderabad AP India.

S.Parvathi Devi
Ph.D.-University of Allahabad

Sonal Singh,
Vikram University, Ujjain

Rajendra Shendge
Director, B.C.U.D. Solapur University, Solapur

R. R. Yalikar
Director Managment Institute, Solapur

Umesh Rajderkar
Head Humanities & Social Science YCMOU,Nashik

S. R. Pandya
Head Education Dept. Mumbai University, Mumbai

Alka Darshan Shrivastava
Shaskiya Snatkottar Mahavidyalaya, Dhar

Rahul Shriram Sudke
Devi Ahilya Vishwavidyalaya, Indore

S.KANNAN
Annamalai University,TN

Satish Kumar Kalhotra
Maulana Azad National Urdu University

Address:-Ashok Yakkaldevi 258/34, Raviwar Peth, Solapur - 413 005 Maharashtra, India
Cell : 9595 359 435, Ph No: 02172372010 Email: ayisrj@yahoo.in Website: www.isrj.org

Indian Streams Research Journal
ISSN 2230-7850
Impact Factor : 3.1560(UIF)
Volume-5 | Issue-2 | March-2015
Available online at www.isrj.org

महात्मा गांधीजीच्या आर्थिक विचारांची प्रासंगिकता

l/;k vkRekjke bxG

lgk- ik/;kid ¼vFk"kkL= foHkkx½ lh-ch-d- egkfo|ky; vDdydkV] ft&lkykij-

सारांश :– महात्मा गांधी हे आदर्शवादी व युगप्रवर्तक नेते होते. ते मुख्यतः अधात्मवादी व मानवतावादी विचारवंत म्हणून ओळखले जातात. त्यांनी धर्म व राजकारण यांच्यामध्ये अप्रतिम सुंदर समन्वय साधून राजकारणाला व्यावहारीक अशी नवी अधात्मवादी दृष्टी दिली. भारतीय स्वातंत्र्य चळवळ ही त्यांच्या व्यक्तीमत्व व कार्याभोवती केंद्रित झालेली आहे. त्यांचे व्यक्तीमत्व हे अनेक पैलूंनी बनलेली आहे. ते स्वातंत्र्ययोध्दे, राजकारणी, शिक्षणतज्ञ, धर्मवक्ते, समाजसुधारक, अस्पृश्योध्दारक, अर्थतज्ञ होते. ज्यांच्या राज्यावर सुर्य कधी मावळत नव्हता अशा ब्रिटिश सामाज्याशाहीच्या विरूध्द सत्या, अहिंसा, सत्याग्रह या त्रिसुत्रीच्या बळावर त्यांनी दिलेला लढा मानव जातीच्या इतिहासातील अभुतपूर्व लढा मानावा लागेल.

प्रस्तावना :–

महात्मा गांधी हे अर्थतज्ञ नव्हते, ते अर्थशास्त्रचे अभ्यासकही नव्हते. आर्थिक विचार प्रतिपादन करावे असा त्यांचा विचारही नव्हता त्यांनी आर्थिक विचार स्वतंत्र्यपणे मांडले नसले तरी सत्य, अहिंसा, सर्वोदय, यांत्रिकीकरण, धर्म, समाजकारण, राजकारण इ. च्या संदर्भात जे काही आपले विचारामध्ये त्यांचे आर्थिक विचार विखुरलेले आढळतात त्यांच्या अभ्यासकांनी, अनुयायी यांनी ते एकत्रित करण्याचे काम केले. आजच्या जागतिकीकरण, खाजगीकरण व उदारीकरणाच्या युगाात भारतीय अर्थव्यवस्थेचा विकास साधत असतांना निश्चितच त्यांचे विचार मार्गदर्शक व महत्त्वपूर्ण त्यांचे आर्थिक विचार हे महत्त्वपूर्ण ठरतात. त्यांचे आर्थिक विचार हे भारतासाठी नव्हे तर जगाच्या अर्थव्यवस्थासाठी पथदर्शक ठरतात.

सर्वोदय :

सर्वोदय म्हणजे सर्वाचे हीत सर्वाचे कल्याण, सर्वाचे मंगल. सर्वोदयतून अहिंसक मार्गाने समाजवाद आणता येईल असा त्यांचा विश्वास होता. सर्वोदय म्हणजे सर्वाना स्वातंत्र्य, समानता प्राप्त होईल गरीब–श्रीमंत, मालक–मजुर, जमिनदार–शेतकरी यांच्यामध्ये संघर्ष न राहता त्यांच्यात ऐक्य निर्माण व्हावे. अन्याय जुलुम यांचे उच्चाटन गांधींनी सर्वोदयामध्ये अभिप्रेत आहे. त्यांच्यामते, सर्वोदय म्हणजे पावित्र आणि शहाणपण एकत्रितपणे नांदताहेत अशा लोकशाहीची निर्मिती होय. सर्वोदयाचा आधार सत्य असेल. स्वदेशी, अहिंसा, सर्व धर्माबददल आदर, अस्पृश्यता निवारण, न्याय, योग्य वेतन, समानसंधी, ग्रामोदयोगाचा विकास, त्याग, पवित्रजीवन इ. गोष्टी त्यांना सर्वोदयामध्ये अभिप्रेत होत्या.

सर्वोदयात कोणी उच्च नाही कोणी निच्च नाही, निरक्षरता, रोगराई, दारिद्र, भ्याडपणा कमी होईल. सर्वाचा सर्वागीन विकास साधला जाईल. सर्वोदयाचा प्रमुख आधार व्यक्ती आहे. व्यक्तीला स्वयंपूर्ण जीवन जगता येईल. जीव्हाळा, सहिष्णूता, सहाकर्य सर्वोदयामध्ये असेल म. गांधीचा ठाम विश्वास होता की, वाईटातील वाईट व्यक्तीचे मनपरिवर्तन होईल. सर्वाचे हित व कल्याण घडून भांडवलशाही समाजव्यवस्थेत सर्वोदय समाजाची तमा नाही.

विश्वस्त संकल्पना :

म.गांधींजीची विश्वस्त संकल्पना ही समाजवादावर आधारलेली आहे. म. गांधीजी अहिंसक मार्गान आर्थिक विषमता दूर करण्याचा प्रयत्न करतात. कोणावरही जबरदस्ती न करता अहिंसक मार्गाने आर्थिक विषमता दूर करता येवू शकते असे त्यांनी आपल्या विश्वस्त संकल्पनोत सांगितले. विश्वस्त म्हणेज दूसऱ्याच्या मालमत्तेचा व्यवस्थापक होय. त्यांच्या मते, श्रीमंतांनी त्यांच्या

न्याय्य गरजा म्हणजे मुलभूत गरजा भागविण्याकरीता आवश्यक पैसा किंवा संपत्ती घ्यावी उरलेली संपत्ती समाजासाठी, दीन–दुबळे, गरीब इ. च्या सेवेसाठी वापरावी. विश्वस्त म्हणजे ही जी तुमची सर्व संपत्ती आहे ती तुम्हची नसून ती समाजाची, लोकांची आहे त्यामुळे तुम्ही त्या संपत्तीचे केवळ व्यवस्थापक आहात. सर्व संपत्ती आहे. म. गांधीच्या मते, श्रीमंत हे गरीब वर्गाच्या सहकार्याशिवाय संपत्ती मिळवू शकत नाहीत मूलभूत गरजा भागविण्याइतकी संपत्ती स्वतः साठी ठेवून उरलेली सर्व संपत्ती ही ज्यांनी संपत्ती मिळवू शकत नाहीत त्यामुळे मुलभूत गरजा भागविण्याइतकी संपत्ती स्वतः साठी ठेवून उरलेली सर्व संपत्ती ही ज्यांनी संपत्ती मिळवून देण्यासाठी सहकार्य केले अशा गरीब व निर्धनाची आहे. म्हणून गांधींच्या मते, त्या संपत्तीवर त्यांचासूध्दा अधिकार आहे. म्हणून प्रत्येक श्रीमंताने विश्वस्तवृत्ती धारण केली पाहीजे त्यामुळे अहिंसक मार्गाने समाजातील आर्थिक विषमता दूर होईल. प्रत्येकाने केवळ आवश्यक तेवढे घेतल्याने गरीबी, दारिद्र, दुःख, दैन्य दूर होईल. कोणीही उपासमारीने मरणार नाही. आपल्याला आर्थिक विषमतेतून आर्थिक समतेकडे जायचे असल्यास यासारख उत्तम पर्याय नाही असे गांधीजी म्हणतात.

गांधीजींच्या विश्वस्त संकल्पनेत अपरिग्रह म्हणजे संग्रह न करणे याला अत्यंत महत्त्वाचे स्थान आहे. सर्व संपत्ती ईश्वराची आहे तीच्यावर सर्वाचा अधिकार आहे त्यामुळे विश्वस्ताने मुलभूत गरजा इतकी संपत्ती ठेवून उरलेली संपत्ती गरीबांच्या कल्याणासाठी वापरावी. गांधीजींची विश्वस्त संकल्पना सद्या भांडवलशाही अर्थव्यवस्थेत वापरली जात नाही. आज 10 टक्के लोकाकडे 90 टक्के संपत्ती तर 90 टक्के लोकाकडे 10 टक्के संपत्ती अशी भयावह आर्थिक विषमता निर्माण झाली आहे. ही विषमता दूर करण्याचा प्रयत्न होत असला तरीही आज श्रीमंत अधिक श्रीमंत तर गरीब अधिक गरीब होत चाललेला आहे.

ग्रामस्वराज्य :

म. गांधीजींची ग्रामस्वराज्याची संकल्पना पूर्णपणे लोकशाही पध्दतीवर आधारीत होती. त्यामध्ये खेडी ही स्वयंपूर्ण होती. अन्न, वस्त्र, निवारा इ. सर्व गरजा त्यांच्या खेडयातच पूर्ण होत. गांधीचे अर्थशास्त्र देखील खेडयाचा विकास या संकल्पनेवर आधारित होते. त्यांनी खेडयाकडे चला असा संदेश लोकांना दिला. खेडी सोडून जाण्यापेक्षा ती सूधारीत करून विकसीत करा असे आव्हाहन केले.

गांधीजींची ग्रामस्वराज्याची संकल्पना अतिशय सुंदर होती. जसे की गावातील सर्व गरजा गावातच पूर्ण होतील. खेडी आत्मनिर्भर व स्वयंपूर्ण बनतील अन्नधान्य व इतर वस्तूसाठी त्यांनी इतरारव अवलंबून राहण्याची आवश्यकता वाटणार नाही. परस्पर सहकार्यावर आधारीत गाव असेल. गावातील खेडयांची रचना निटनिटकी व व्यवस्थित असेल. रस्ते व गल्ल्या स्वच्छ असतील. पाणी वाहून नेण्यासाठी गटारे असतील. पीण्याच्या पाण्याची सुविधा असेल. गावात मूलभूत प्राथमिक शिक्षणापासून ते पदवीपर्यतच्या शिक्षणाची व्यवस्था असेल दृ जेथे जाती–पाती, उच्च निच्चता, अस्पृश्यता पाळण्यात येणार नाही. खेडयातील पंचायतीला कायदे करण्याचा, न्यायदान व अंमलबजावणीचा अधिकार असेल. खेडयात अन्नधान्याचे उत्पादन करून काही जमीन राहील्या व्यापारी पीके घेतली जातील परंतु त्यामध्ये तंबाखू, अफू यासारखी पीके नसतील. अशाप्रकारे ग्रामीण जीवन स्वयंपूर्ण व प्रत्येक खेडे छोटेसे प्रजासत्ताक बनविण्याचे गांधींजींचे स्वप्न होते. परंतु जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेत हे तितके शक्य होउ शकले नाही.

विकेंद्रिकिरण :

गांधींजी हे विकेंद्रित अर्थव्यवस्थेचे पूरस्कतें होते. त्यांच्या मते, उत्पादन हे विकेंद्रित असावयास हवे. वस्तूचे उत्पादन हे छोटया प्रमाणाव अनेक ठिकाणी विखूरलेले असावे. त्यांनी शेतीप्रधान व शेतीवर आधारित लघू व कुटीर उदयोगांच्या विकासावर मोठया प्रमाणात भर दिला. भारताची वाढती लोकसंख्या, दारिद्र, बेकारी यासारख्ये प्रश्न पाहता उत्पादनाचे केंद्रिकरण झाल्याने शहरांची लोकसंख्या वाढ, प्रदूषण, शोषण, मक्तेदारी इ. निर्माण होईल. म्हणून उत्पादनाच्या विकेंद्रिकरणावर त्यांनी भर दिला. त्यांच्या मते, उत्पादन लाख पटीने वाढवायचे असेल तर ते मोठया प्रमाणावर उत्पादन वाढवून योग्य आहे. शेतीच्या विकासाबरोबर प्रत्येक खेडयातील प्रत्येक घरामध्ये उदयोगांना प्रोत्साहन देवून विकास करणे गांधींना अभिप्रेत होते. त्यांच्या मते, प्रत्येक घर हे स्वतंत्र कारखाना बनले पाहिजे. सूत कातणे, कापड विणणे, कलाकुसर इ. उदयोग घराघरात विकसीत व्हायला हवे. अशाप्रकारे त्यांनी मोठया प्रमाणावर विकेंद्रित अर्थव्यवस्थेला महत्त्व दिले.

शेतीविषयक विचार :

शेती हा भारताचा आत्मा आहे. शेतीच्य विकासातून देशाचा विकास असे त्यांचे स्वप्न होते त्यांच्या मते, शेतीचा विकास झाल्याशिवाय भारताचा विकास होणे अशक्य आहे. त्यामुळे सर्वप्रथम शेतीच्या विकासासाठी प्रयत्न करणे गरजेचे आहे. गांधीजी हे जमीनदारी पध्दतीच्या विरोधी होते. जमीन ही मानवाला मिळालेली नैसर्गिक देणगी आहे. त्यामुळे जमीनीवर सर्वाचा हक्क आहे. खेडयाची स्वंयपूर्णतः ही शेतीच्या विकासातून साध्य होउ शकते. प्रत्येक खेडयाचे उदिद्ष्ट हे अन्नधान्य, वस्त्रासाठी कापसाचे उत्पादन करण्याचे असावे. सावकारी कर्जाच्या पाश्यातून शेतकऱ्यांची मुक्तता होण्यासाठी त्याही सहकारी क्षेत्रला प्र्यायी मानले त्यांची कर्जाला गरज सहकारी प्रत्ययातून पूर्ण झाल्यास जमिनदार, सावकार वर्ग शेतकऱ्यांचे शोषण करू शकणार नाही असे गांधींजी मानत होते.

ग्रामोदयोग :

गांधीजीनी खादी ग्रामीदयोगाला सुर्यमालेतील सुर्याची उपमा दिली आहे. परंतु त्यांनी अन्य ग्रामोदयांना सुध्दा सुर्यमालेतील सुर्याभोवती फिरणाऱ्या ग्रह संबोधले त्यांनी अतिशय मोठया प्रमाणात ग्रामदयोगांना महत्त्व दिले. त्यांनी यांत्रिकीकरण, औदयौगिकीकरणाचा, उदयोगांचा विरोध केला नाही. परंतु त्यांच्या मते, यांत्रिकीकरण हे मर्यादित असावे. भारताच्या विकासाकरीता ग्रामोदयोग हाच चांगला पर्याय ठरू शकतो. गांधीजीं अन्य ग्रामोदयोगात गुळ तयार करणे, केरसुण्या, टोपल्या तयार करणे, दोरखंड तयार करणे, तेल काढणे, साबण बनविणे, हाताने दळण कांडणे, चटया बनविणे, कातडी कामाविणे, मध काढणे इ. ग्रामोदयोगा सुरू करण्यावर भर दिला. त्यांच्या मते, असे उदयोग खेडयामध्ये सुरू केल्यास खेडी स्वयंपूर्ण व आत्मनिर्भर बनतिल त्यांच्या गरजा खेडयातच पूर्ण होउ शकतील. त्यांच्या मते, ग्रामोदयोग विशेषतः खादी व चरखा हे केवळ सूत कातण्याचे यंत्र नाही तर ग्रामीण समुध्दीचे प्रतिक आहे. ग्रामोदयोगामुळे बेरोजगारांना काम मिळेल संपत्तिचे विकेद्रिकरण होईल, राहणीमानाचा दर्जा सुधारेल, ग्रामीण जीवन समृध्द बनेल.

जागतिकीकरणाचा विचार करता थोडाफार अपवाद वगळता ग्रामोदयोग नामशेष झाले आहेत. सद्या तंत्रज्ञानाच्या स्पर्धेत त्यांच्या अस्तित्वाचा प्रश्न निर्माण झाला आहे. खादी व ग्रामोदयोगाच्या माध्यमातून स्वदेशीचा प्रसार होणे आावश्यक होता त्यामध्ये उणीवा आहेत. परदेशी ब्रॅण्डची क्रेझ निर्माण झालेली असून यात थोडाफार अपवाद वगळता बहुतांशी ग्रामोदयोगांची अवस्था दयनिय आहे. याचे भीषण दुष्परीणाम अर्थव्यवस्थेवर दिसून येतात.

स्वदेशी :

गांधीजींच्या विचारातील अतिशय महत्त्वपूर्ण व दूरदृष्टीचा विचार म्हणून स्वदेशीचा विचार सांगितला आहे. स्वदेशी कार्यक्रम हा तात्पूरता कार्यक्रम नव्हात तर स्वतराज्याबरोबर सतत चालणारा कार्यक्रम होता. स्वदेशीचा स्व म्हणजे आपण स्वतः हा देशी देशात तयार झालेले स्वतः च्या देशात तयार झालेल्या वस्तू स्वदेशी हा शब्द फक्त आर्थिक व्यवहारापूरता नव्हता तर त्याला सर्वव्यापता प्राप्त झाली होती. इंग्रज भारतात औदयोगिक क्षेत्राचे मोठया प्रमाणात भरभराट झालेली होती येथील वस्तू सर्वोत्कृष्ट व दर्जेदार असल्यामुळे जगभरामुळे जगभरातून या वस्तूंना मागणी होती परंतु ब्रिटिशांना भारतातील लघु व कुटीर उदयोग उदयोग हेतुपुरस्कार बंद पडले कामगार देशोधडीला लागले दुःख, दैन्य, दुरवस्था वाढली भारताची अर्थव्यवस्था दुबळी बनली.

भारताला या दुरावस्थेतून बाहेर काढायचे असेल तर भारतीय लोकांनी भारतातच तयार झालेल्या वस्तू वापराव्या याशिवाय दुसरा पर्याय नाही हे गांधींजीच्या लक्षात आले त्यांनी स्वदेशी चळवळ सुरू केली. परकीय माल मुळीच वापरू नये असे प्रतिसादन केले नाही. ज्या वस्तु देशात तयार होत नाहीत व उदा. औषधे इ. परदेशी वापरण्यास हरकत नाही परंतु ज्या वस्तू आपल्या देशात तयार होतात किंवा होउ शकतात अशा वस्तू वापराव्या असे गांधींजीने सांगितले उदा. वस्त्र, अन्नधान्य भारतात तयार होउ शकते तेंव्हा विदेशी वस्तू भारतीयांना वापरू नये.

गंधीजींच्या स्वदेशीचा केंद्रबिंदू खादी वापरण्यासाठी लोकांनी सुरूवात करावी याकरीता स्वतः त्यांनी खादीची वस्त्रे वापरयला सुरूवात केली यामधुन भारतात पुंन्हा पष्ट झालेले लघु व कुटीर उदयोग सुरू होउन भारताची अर्थव्यवस्था बळकट व्हायला मदत होईल. ग्रामीण भागातील लोकांना रोजगार संधी मिळतील. दुः ख, दारिद्र, आर्थिक विषमता, कमी होण्यास मदत होईल. आजही अतिशय मोठया प्रमाणात स्वदेशीची आवश्यकता आहे. आजच्या वाढत्या जागतिकीकरण, खाजगीकरण व उदारीकरणाच्या युगात अर्थव्यवस्था खुली असल्याने परदेशी वस्तूंचा जो ओढा निर्माण झालेला आहे त्यामुळै भारतीय उदयोगावर विपरीत परिणाम होत आहे. म्हणूनच आजही स्वदेशी चळवळ सुरू करणे आवश्यक आहे.

समारोप

राज एकविसाव्या शतकात अनेक सामाजीक, समस्या गंभीर बनत असतांना या समस्या सोडविण्यासाठी म. गांधींजीचे विचार समर्पक ठरतात. सध्याच्या समाजव्यवस्थेत जागजिकीकरण, खासगीकरण आणि उदारीकरणाने निर्माण केलेल्या समस्या उग्र स्वरूप धारण करीत असतांना या समस्या सोडविण्यासाठी म. गांधीजींच्या विचारांची नितांत गरज आहे. जागतिकरणामुळे वर्तमान काळात मानवता व नैतिकता नष्ट होण्याच्या मार्गावर असून मानवातील प्रेम, सहकार्य, बंधुत्व, सद्‌गुण, सलोखा हरवून बसला आहे म्हणूनच म. गांधीजीच्या सत्य, अहिंसा, अपरिग्रह, अपरिग्रह, स्वदेशी विश्वस्त, शेती इ. विचारांची आज खरच गरज निर्माण झालेली आहे.

म. गांधीजींचे विचार आजच्या या बदलत्या परिस्थितीत जसेच्या तसे स्विकारून चालने शक्य होणार नाही परंतु त्यात आवश्वक ते बदल स्विकारून पुढे नेणे योग्य ठरते. काळाच्या प्रवाहानूसार आवश्यक असे नवीन विचार स्विकारून आपणास आवश्यक असे बदल करून भारताला सुदृढ बनविण्याचे प्रयत्न गरजेचे आहे. डॉ.पी. जे. अब्दूल कलाम यांनी भारताला 2020 मध्ये महासत्ता होण्यासाठी जे स्वप्न पाहीले त्यांच्या विचाराला म.गांधीजींच्या विचारांचाच आधार आहे ग्रामस्वराज्य संकल्पनेचे विस्तारीकरण करून खेडयातील लोकसंख्येला शहराकडे स्थलांतरीत न होवू देता गावातच त्या सुविधा निर्माण करण्यावर भर त्यांनी दिला. कृषीक्षेत्रावर भर, उदयोगांचे विकेंद्रिकरण, कौशल्य शिक्षण, प्रशिक्षण इ. विचार म. गांधीजींच्या विचारातून प्रकट होतांना दिसतात.

भारताच्या शासनाच्या एकूण आर्थिक धोरणावर म. गांधीजींच्या विचारांचा परिणाम आहे. आधुनिक तंत्रावर आधारीत व वाढत्या खासगी मालकीवर आधारित विकासाच्या प्रक्रियेत म. गांधीचे विचार विशाल समुद्रातील बेटासारखे वाटतात. त्यांच्या विचारानुसार भारताच्या नियोजनातील अतियांत्रिकीकरण टाळले पाहीजे,वाढत्या शहरकरणावर मर्यादा घातल्या पाहीजेत तसेच खेडयाच्या सर्वांगीण विकासावर लक्ष केंद्रित करणे गरजेचे आहे. पाश्चात्य संस्कृतीचे अंधानूकरण थांबविले पाहीजे. आज भौतिकवादाचा अतिरेक वाढला असून लोक चैनिच्या वस्तूमागे धावत आहेत. उपभोग प्रवृत्ती वाढल्याने मानसिक स्वास्थ बिघडले आहे. त्यामुळे मानसिक अशांतता, मानवतेचा अभाव, भ्रष्टाचार इ. समस्या निर्माण होवून सामाजिक स्वास्थ बिघडले आहे. आधुनिक जागजिकीकरणाच्या युगात समाजाची चंगळवादाकडे धावणारी वृत्ती विनाशाकडे नेणारी आहे. समाजात शांतता व स्थिरता निर्माण करण्यासाठी व्यक्तीचे मनपरिवर्तन करण्यासाठी सत्य, अहिंसेवर आधारीत म.गांधीजीचे विचार उपयुक्त ठरतात. भारताच्या वेगवान आर्थिक विकास घडवून आणण्यासाठी म. गांधीजीचे विचार हे आधारभूत ठरतात. मानवतेला सर्वोच्च स्थान देणाऱ्या विचारवंताचे आर्थिक विचार आधुनिक भारताला नवीन दिशा देणारे ठरू शकतात.

संदर्भसूची :

1.कविमंडन विजय, आर्थिक विचारांचा विकास, श्री मंगेश प्रकाशन, नागपूर 1990
2.कुलकर्णी. बी. डी.ए ढमढेरे एस व्हि. आर्थिक विचार व विचारवंत, डायमंड पब्लिकेशन पुणे, 2008
3.म. गांधीजी माझ्या स्वपांनाचा भारत, परधान प्रकाशन, पवनार वर्धा, 2010.
4.कुमार आप्पा. डॉ. जे. सी. अहिंसेचे अर्थशास्त्र, महाराष्ट्र ग्रंथ भांडार, मुंबई.
5.कुमार आप्पा. डॉ. जे. सी. ग्रामोदयोगाचे अर्थशास्त्र अखिल भारतीय ग्राम उदयोग संघ, वर्धा.
6.www.ncrb.gov.in
7.गंधीवादाची प्रासांगीकता, प्रकाशीत लेख दै. देशोन्नती (अकोला पूरवणी) 28 ऑक्टो. 2008.
8.मसीक – योजना, अर्थसंवाद, लोकराज्य.

l/;k vkRekjke bxG
lgk- ik/;kid ¼vFk"kkL= foHkkx½ lh-ch-d- egkfo|ky; vDdydkV] ft&lkykiqj-

Publish Research Article
International Level Multidisciplinary Research Journal For All Subjects

Dear Sir/Mam,

We invite unpublished Research Paper,Summary of Research Project,Theses,Books and Book Review for publication,you will be pleased to know that our journals are

Associated and Indexed,India

* International Scientific Journal Consortium
* OPEN J-GATE

Associated and Indexed,USA

- Google Scholar
- EBSCO
- DOAJ
- Index Copernicus
- Publication Index
- Academic Journal Database
- Contemporary Research Index
- Academic Paper Databse
- Digital Journals Database
- Current Index to Scholarly Journals
- Elite Scientific Journal Archive
- Directory Of Academic Resources
- Scholar Journal Index
- Recent Science Index
- Scientific Resources Database
- Directory Of Research Journal Indexing

Indian Streams Research Journal
258/34 Raviwar Peth Solapur-413005,Maharashtra
Contact-9595359435
E-Mail-ayisrj@yahoo.in/ayisrj2011@gmail.com
Website : www.isrj.org